

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

„Felújítani azt, ami érdemes”

Beszélgetés Elekfi Lászlóval¹*

Milyen volt a neveltetése, milyen családi környezetből és gimnáziumból érkezett a Collegiumba?

A szegedi piaristáknál végeztem, tulajdonképpen a család maga szepesi szász eredetű, és Eckerdt volt eredetileg. Ha megnézik a kollégista névsorokat, én Eckerdt László voltam egészen 1943-ig. De amikor Hitler nagyon kiterjesztette hatalmát Ausztriára, és Magyarországon itt volt a horogkereszt árnyéka, akkor már nem akartam német néven szerepelni. Mint tanár, Elekfi néven kezdtem meg '43-ban a működésemet, mégpedig a budapesti Érseki Katolikus Gimnáziumban. Tehát a szegedi piaristáktól kerültem az Eötvös Collegiumba '38-ban.

Tanár úr hol hallott először az Eötvös Collegiumról?

Szegeden volt egy szomszédunk – a Fodor utcában laktam, a Fodor utcát most, azt hiszem, Juhász Gyula utcának hívják –, Vozáry Miksa tanár és a fia, Vozáry Pál.² Vozáry Pali három évvel járt fölöttem, és Eötvös-kollégista volt. Azt hiszem, német-francia szakos volt. Egyrészt őtőle hallottam, másrészt édesapámnak volt egy, a Collegiumban végzett ismerőse, Kappel Gyula.³ Apám kereskedelmi iskolai tanár volt, óróra is lehetne még beszélni, mert zenét is tanult, zeneszerzői oklevelet szerzett. Egyszóval, Kappel Gyula is Eötvös-kollégista volt, ő is ajánlotta nekem a Collegiumot. Arra is felhívta a figyelmemet, hogy ha német szakos leszek, és a nyelvészet érdekel, akkor tanulmányozzam Hermann Paul könyvét.

¹ * A beszélgetést Simonkay Márton és Székely Márton készítették, az Eötvös Collegium Történész Műhelyében, 2010. október 28-án. A lábjegyzeteket életrajzi adatokkal kiegészítette: Tóth Károly

² Vozáry Pál 1935-től volt az Eötvös Collegium tagja magyar–német szakon. A szegedi Klauzál Gábor reálgimnáziumban érettségizett. Modern filológia szakirányra adta be kérelmét a Collegiumba. Ekkor Szegeden a Fodor u. 31. szám alatt éltek. 1939-ben Heidelbergben volt ösztöndíjas. Édesapja, Vozáry Miksa (1873–1944) szegedi tanár, először Lőcsén tanított, majd a szegedi leánygimnázium igazgatója volt. 1935-ben már nyugalmazták.

³ Kappel Gyula (1892–?) 1909-ben lett a Collegium tagja magyar–német–francia szakosként, a nagyváradai reálgimnáziumban érettségizett. Később Szegeden tanított.

Hogy zajlott a felvételi, milyen tanárok felvételiztették, milyen volt a tanár úr első benyomása?

Keresztury⁴ felvételiztetett irodalomból, Laziczius⁵ magyar nyelvészetből. Azt hiszem, Häckel Ernő⁶ volt németből, talán még Pukánszky⁷ is. Häckel karintiai osztrák volt, ő indította meg a *Tanuljunk könnyen, gyorsan németül!* című nyelvkönyvsorozatot. Ennek mintájára született meg aztán a *Tanuljunk könnyen, gyorsan franciául, olaszul*, meg aztán spanyolkönyv is indult, de Häckel volt ennek a megindítója, és a Häckel-módszerrel bevezette az embert a mindennapi nyelvnek a használatába. Ő először egy kis beszélgetéssel kezdte, aztán Pukánszky jött, most nem tudom, hogy nála hogyan is volt. Nekem volt készségem a német nyelv iránt, mert az édesanyám magyar–német szakos tanár volt. Apám pedig matematika–fizika szakos. A számtan iránti érdeklődésemet nem nagyon örököltem tőle, többet örökölttem anyámtól – a humán szakokról.

'35-ben, tizenöt évesen két hónapig voltam vendég Salzburgban, és ott tanultam meg jól a német beszédet, mert hát az ember a nyelvet csak akkor tanulja meg, ha az illető nyelvi környezetben közvetlenül kénytelen használni. Aztán, még mint gimnazista voltam Nürnbergben, na hát az is nagy élmény volt. Akkor találkoztam igazán először a nemzetiszocializmus gondolatkörével. Valami borzasztó volt: amikor a magyar diákokat fölvonultatták, Hitler intett le az erkélyről, és valakire rámutatott: „Bist du kein Jude?” Már akkor nagyon kikeltek a zsidók ellen. Én ebben szörnyű embertelenséget láttam. Akkor is találkoztam ezzel a rettentő pogány gondolattal, amikor egy nagy ünnepség volt a nürnbergi stadionban. Volt ott egy zsidófaló német, Julius Streicher,⁸ aki rettentően támadta a zsidóságot, és így szónokolt: „Deutsches Blut Unser Heiligtum!” – „Német vér, a mi szentségünk!” Hazafelé jövet még örömmel láttam, hogy Passauban – egy

⁴ Keresztury Dezső (1904–1996): irodalomtörténész, költő, műfordító, az MTA tagja. 1922-től kollégista, 1936-tól a Collegium tanára, 1945 és 1948 között a Collegium igazgatója, 1991 és 1996 között kurátora. 1945–1947-ben vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁵ Laziczius Gyula (1896–1957): nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja, a nyelvészeti tudományok doktora. 1938-ban nevezték ki az általános nyelvészet és a fonetika tanszék egyetemi tanárává.

⁶ Ernst Häckel, az Eötvös Collegium német nyelvtanára, személyéről és pályájáról lásd Ress Imre tanulmányát ebben a kötetben.

⁷ Pukánszky Béla (1895–1950): irodalomtörténész, germanista, egyetemi tanár. 1914-től az Eötvös Collegium tagja. 1936-tól az egyetem mellett működő tanárképző intézet német irodalomtörténet tanára.

⁸ Julius Streicher (1885–1946): német nemzetiszocialista politikus, újságíró. A *Der Stürmer* című nemzetiszocialista, antiszemita propagandalap szerkesztője. A nürnbergi perben háborús bűnös-ként halálra ítélték.

tornateremben szálltunk meg – ott volt a kereszt a falon. Tehát mégsem volt még egészen pogány ez a Németország.

Ekkor még gimnazista voltam, de mint egyetemistát kiküldtek '39-ben a lipcsei egyetem révén Camburgba. Camburg an der Saale⁹ Lipcsétől délnyugatra van. A Saale itt még egy kis folyó, később növekszik meg. Nagyobb város Halle an der Saale, ott már elég nagy a mellékfolyói miatt. Itt is ismerkedtem a nemzetiszocializmus eszméivel egy nyári egyetemen, amelynek az volt a címe, hogy Sommerferienkurs für Südosteuropa. A délkelet-európai országok közül volt horvát, volt bolgár, volt görög, de nem volt egyetlen román sem – a németek tudták azt, hogy Magyarország és Románia között elég éles az ellentét. De volt ott egy norvég nő és egy dán fiú is. Ebben a nemzetközi közösségben megtanultuk egymás nótáit, görög, bolgár, norvég énekeket.

Akkor már jelentkeztem egyidejűleg zenére is, hiszen voltak olyan elődeim az Eötvös Collegiumban, akik zenét és bölcsészetet is végeztek: Kodály volt az első, de aztán emlegették még Szakolczay-Rieglert,¹⁰ aki orgonatanár volt a Zeneakadémián. Így hát három évig párhuzamosan végeztem a magyar–német szakot a Zeneakadémiával. Úgy volt, hogy orgonát tanulok, de az orgona szakon akkor még kötelező volt a zeneszerzés is. A zeneszerzés alapjait már a szegedi zeneiskolában megkaptam (összhangzattant, modulációt és formatant Antos Kálmántól), ezért a Zeneakadémián Kodály azt mondta, hogy akkor tanuljak ellenponttant. Az ellenponttant Jeppesen dán szerzőnek a német nyelvű Kontrapunktjából tanultuk, ott tanultuk meg a Palestrina-stílus elemeit. Mikor másodéves lettem, akkor került a Collegiumba három erdélyi fiú. Az egyik Szöllősy András,¹¹ akiből később kitűnő zeneszerző lett. A másik Lám Leó,¹² ő aztán Lázár György néven erősen beépült

⁹ Ma Németország Thüringia tartományában, Dornburg–Camburg néven alkot önkormányzatot.

¹⁰ Szakolczay-Riegler Ernő (1890–1968): tanár, orgonaművész, orgonaépítő. Szakolcán született, a helyi gimnázium elvégzése után, 1908-tól kollégista, magyar–német szakos tanári oklevelet szerzett. 1919-ig tanított a Veres Pálné Gimnáziumban. Közben orgonistaként is tevékenykedett. 1920 és 1926 között elvégezte a Zeneakadémiát orgona szakon, majd ugyanott tanított orgonát az egyházzenei tanszéken. A korszak jelentős orgonistája, számos jelentős magyarországi templom orgonájának tervezője, újjáépítője. A második világháború után a személyét ért támadások miatt elhagyta az országot, Pozsonyban a zeneművészeti főiskola orgonatanára lett Ernst Riegler-Skaliczky néven, itt hunyt el 1968-ban.

¹¹ Szöllősy András [Andor] (1921–2007): zeneszerző, zenetudós, a 20. század egyik legjelentősebb magyar zeneszerzője. Az Eötvös Collegiumban 1939 és 1943 között magyar–francia–román szakon tanult, ezzel párhuzamosan a Zeneakadémia hallgatója volt, Kodály Zoltánnál tanult zeneszerzést. Szászvárosban született, a kolozsvári Református Kollégiumban érettségizett.

¹² Lám Leó (később Lázár György, 1924–1978): szerkesztő, tanár, műfordító. 1940-ben Kolozsvárott érettségizett, 1945-ben szerzett oklevelet az Eötvös Collegium tagjaként görög–latin szakon. Az MDP felsőbb vezetésében dolgozott, majd tanszékvezető docens lett az egyetem pedagógia tanszékén. (Nem azonos Lázár György ugyancsak 1924-ben született kommunista politikussal.)

a kommunista pártba. Nagyon szép hangja volt, együtt muzsikáltunk, ő énekelt, és Szöllősy vagy én kísértük. A harmadik pedig Köpeczi Béla¹³ volt, aki később akadémiai elnök és igazgató is lett. Ez a három erdélyi felfrissítette a Collegium levegőjét. A Collegium zenei életével kapcsolatban még annyit, hogy, amikor a szovjet–német megneemtámadási egyezmény megtörtént, kaptunk Moszkvából a '48-ban elvitt honvédszászlók mellett kottákat is, például Sosztakovics műveit. Szöllősyvel tanulmányoztuk, hogy milyen szerző is ez a Sosztakovics. Együtt vettünk részt először a szolfézsórákon, amelyeket Ádám Jenő tartott, később pedig együtt énekeltek a *Psalmus Hungaricus*-t. Ezt Ádám Jenő vezényelte.

Ez a Collegium vagy a Zeneakadémia keretei között történt?

A Zeneakadémia keretei közt. A kollégisták közül Szöllősy volt az, aki végigjárta a zenefőiskolát. Aztán azt hiszem, harmadéves voltam, 1940-ben, amikor a collegiumi kabarének a főrendezője Nagy Péter¹⁴ volt. Úgy hirdették, hogy rendezte Nagy Adorján fia, Péter. Nagy Adorján színész volt, rendező; sokat foglalkozott az értelmes magyar hangsúlyozással, a szép magyar beszéddel. Kodálynak volt egy '37-ben, az Eötvös Collegium Barátainak Körében elmondott beszéde kiejtésünk romlásáról. Amit ő nagyjából felvázolt, azt Nagy Adorján részletesen kifejtette írásaiban. Több cikket, tanulmányt is írt a témáról, és alkalmazta a színészképzésben is. Nos ennek a Nagy Adorjánnak volt a fia Nagy Péter. Kodályt is meghívtuk – de akkor már nem jött el. Az akkori értelmiségnek a java része szerepelt a színpadon, főleg nyelvészek. A téma a kollégiumi lámakolostorról szolt Ligeti Lajos¹⁵ szerepeltetésével. Ligeti évekig dolgozott Kínában és Mongóliában, volt is ilyen könyve, hogy *Sárga istenek, sárga emberek*. Szöllősy nagyszerűen megkomponálta a *Psalmus Hungaricus* zenei paródiáját.

Szóval a téma az volt, hogy Ligeti próbálta a fiatal kollégistákat rávenni arra, hogy nyelvészetet tanuljanak, mert kevés a nyelvész. És akkor Szöllősy Kodály zenéjét parodizálta zongorán, majd e Kodály-stílusú bevezető után – Kodályt nem gúnyolták ki, csak a zenéjében – elkezdte a kórus, hogy *[énekelve]* „Dalai láma, nagy búsultában, lámáknak fogytán volna bánatban, panaszkodván nagy haragjában, ilyen könyörgést kezdte ő magában.” Akkor itt belépett Lám Leó mint szólista: „Segíts meg, Buddha atyám, nincsen már egy szál ...közénk vágyó jó

¹³ Köpeczi Béla (1921–2010): történész, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1972 és 1975 között az MTA főtitkára, 1982 és 1988 között művelődésügyi miniszter. Nagyenyeden született, a helyi Református Kollégium diákjaként érettségizett, az Eötvös Collegiumba 1940-ben került francia–román szakra.

¹⁴ Nagy Péter (1920–2009): irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus. 1938 és 1942 között az Eötvös Collegium magyar–francia szakos hallgatója. Személyéről és munkásságáról lásd Papp István tanulmányát ebben a kötetben.

¹⁵ Ligeti Lajos (1902–1987): orientalista, egyetemi tanár, az MTA tagja.

lámaifjú. Segíts meg, ó, nézz le ránk.” Nem tudom, ismerős-e a Perzsa vásár című nóta. Nem? Hát ez egy sláger volt, a Perzsa vásár. Ezt építette bele, mint tenorszólót. Akkor a színpadon én játszottam Pais Dezsőt,¹⁶ Bencédy játszotta Németh Gyulát¹⁷, Deme László¹⁸ meg Lazicziust, Habis György¹⁹ (volt családapám) és Rátz Ottó²⁰ ketten is megjátszották Szabó Miklós igazgatót és alteregóját. Szabó Miklóst magunk közt Micunak becéztük.

Visszakanyarodván a felvételi utáni időszakra: a tanár úr hogyan élte meg a hírhedt gólyahetet?

Először is volt egy gólyatanfolyam. Ott voltak komoly és kevésbé komoly dolgok. Komoly dolog volt az, hogy nekem, mint magyar–német szakosnak, bele kellett kóstolnom a turkológiába. Azt pedig egy Tayıp Gökbilgin²¹ nevű török tartotta. Megtanultuk azt, hogy a latin betűs török írásban melyik betűnek mi a hangértéke. Tehát egy picit belekóstoltunk a törökbe, sőt még egy éneket is tanultunk, valamint ezt is: „Csonka Magyarország – nem ország, egész Magyarország – mennyország.” Ezt húsz évig így tanították az iskolákban, mi törökül is megtanultuk. Megtanultam törökül még ilyet, hogy „Siz susus mu sunuz?”, ami azt jelenti: „Szomjas vagy-e?”. A turkológiáról ennyit.

Hadrovics László²² aztán a szlavisztikába vezetett be. Megtanultuk a cirill ábécét és a szláv nyelvek felosztását. Szabó Dénes²³ volt a magyar nyelvész, fonetikát taní-

¹⁶ Pais Dezső (1886–1973): nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1904-től kollégista, 1924-től a Collegium tanára.

¹⁷ Németh Gyula (1890–1976): magyar nyelvész és turkológus, az MTA tagja, 1909-től Eötvös-kollégista.

¹⁸ Deme László (1921–): 1939-től Eötvös-kollégista, magyar nyelvész, egyetemi tanár, a Nyelvtudományi Intézet volt főmunkatársa.

¹⁹ Habis György (1917–1996) Budapesten született, Székesfehérváron érettségizett. 1935-től a Collegium tagja magyar–német szakon, 1941-ben egri tanárként szerzett doktorátust. Egerben először a ciszterci Szent Bernát, majd a Gárdonyi Géza, a Dobó István és a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban tanított. A Dobó István Gimnáziumban emléktáblát avattak számára 2008-ban. Fia, Habis László 2006 óta Eger polgármestere.

²⁰ Rátz Ottó (1918–?): 1936-tól collegista, angol–német szakon. Soproni hadiárva, a helyi evangélikus líceumban érettségizett. 1945–46 telén újra a Collegiumban lakott Keresztury Dezső engedélyével, mivel a háború alatt minden ingósága elpusztult. Ekkor már a Külügyminisztérium sajtóosztályán köztisztviselőként dolgozott.

²¹ Tayıp Gökbilgin, török hallgató, nem maradt fenn iratanyaga a Collegium levéltárában.

²² Hadrovics László (1910–1997): nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1929-től kollégista, 1934-től a Collegium tanára.

²³ Szabó Dénes (1913–1994) Makón született, 1931-től kollégista magyar–német szakon. Árvaként került a Collegiumba, a pápai bencés gimnáziumban érettségizett. 1936–37-ben ösztöndíjasként tanult Wilnóban (Vilnius) és Tallinnban.

tott nekünk akkoriban, ő aztán már tréfás dolgokat is belevitt, például olyet, hogy mi a kvattrolabiális explozíva. Ez a csók. Szabó Dénes aztán eltréfálkozott még a Laziczius-féle testecskekkel is, célozva a Trubeckoj-féle fonológiai elemzésre.

Ekkor is volt már gólyavizsga?

Gólyavizsga, na most arra én nem emlékszem pontosan. Valamit kellett mondanom, és elég erős bírálatot mondtam az akkori Collegiumról. Erre aztán kaptam is az első lehúzásomkor egy jó nagy fenekest.

Hogyan élte meg ezeket a vaskos diáktrefákat, mint például a gólyalehúzás és a többi?

Hát, ha lehetett, befogtam a fülem. Én nem üvöltöttem együtt a farkasokkal később sem, szóval a nagyon ocsmány szavakat kerültem, de hát meg kellett csinálni.

Ide kapcsolódóan: mennyire volt jelen a Collegium hírhedten erős, trágár nyelvezete?

Nekem az első benyomásom nagyon taszító volt, én a piaristáknál más szellemben nevelkedtem. Ott is mesélgettek egymásnak ilyen trágár vicceket némelyek, de hangosan vagy nagy nyilvánosság előtt erről szó sem lehetett. Szóval én itt találkoztam ezzel a világgal először.

A collegiumi évekről szeretnék pár dolgot kérdezni: tanárai közül kire emlékszik, kik voltak a nyelvészek, irodalmárok, akik oktatták? Milyen szemináriumokat tartottak, milyen volt a hangulata ezeknek az óráknak?

Különbözőek voltak. Például Kereszturynál föl kellett készülni ajánlott olvasmányok alapján az órára, ő pedig meghallgatta, mit csináltunk. Keresztury kiadta a feladatokat, hogy miről beszéljünk, és az ember beszélt negyedórát, félórát. Nekem rossz az emlékezetem, úgyhogy egy kicsit puskáztam – elővettem a jegyzeteimet. A legunalmasabbak a Schurig-féle németórák voltak, másodéves koromban. Azt hiszem, Lipcséből jött vendégtanár volt, és a középkori német irodalmat tanította. Be kellett számolnom például a középkori *Parsifal*ról; ez nagyon hosszadalmas költemény. Nem az, amit Wagner csinált belőle, az egy nagyszerű opera, bár az is nagyon hosszadalmas. De nekünk az eredetit el kellett végig olvasni és beszámolni belőle. Hát az ember mondta-mondta, de nem sok maradt meg belőle az emlékezetünkben. Häckelnél viszont érdekesebb volt a téma: Der poetische Realismus. Itt megismerkedtünk Hebbel²⁴ drámaival, mint a *Judith*, a *Herodes und*

²⁴ Friedrich Hebbel (1813–1863): német költő, drámaíró. Hamburgban, Heidelbergben és Münchenben tanult. Első nagy sikerét *Judith* című drámájával érte el. *Herodes und Mariamne* című drámája a másik kiemelkedő műve, 1849-ben írta.

Mariamne és még néhány ilyen történelmi dráma. Tanultunk Conrad Ferdinand Meyerről,²⁵ aki svájci német szerző, és regényeket írt. Azt hiszem, ő írta a *Der Heiligét*. Becket Tamás angolai szentről szólt, és arról, hogy politikusként milyen ellentétei voltak a királlyal, majd végül lefejezték. Aztán volt még egy másik svájci író: Gottfried Keller.²⁶ Van egy nagy önéletrajzszerű regénye, *Der grüne Heinrich*, és sok novellát is írt. Ezenkívül sorra került Otto Ludwig²⁷: *Zwischen Himmel und Erde*. Azért *Ég és Föld között*, mert az illető mindig templomtornyokon dolgozott.

Kivel lakott egy szobában, milyen volt a szobák felépítése, hangulata?

Először úgy volt, hogy: Habis, Németh,²⁸ J. Molnár,²⁹ Eckerdt. Ez volt az első szobám, mégpedig itt volt, azt hiszem, az első emeleten vagy a másodikon, itt fölöttünk.³⁰ Habis György Egerből került ide, azt hiszem, az egri cisztereknél végzett, és ő is magyar–német szakos volt. Harmadévesként volt családapa. Németh Gyula meg Szekszárdról jött, és ő is magyar–német szakra, J. Molnár pedig Jász-Nagykun-Szolnok valamelyik helyéről jött, talán Kisújszállásról. Ő mint másodéves vezetett be a Collegium életébe, hogy kit érdemes hallgatni a Collegiumban, kit az egyetemen. A kollégisták azt mondták, hogy nem kell mindenkit hallgatni az egyetemen, aki ott előad, mert nekünk vannak jó collegiumi tanáraink. De mindenesetre érdemes volt Pais Dezsőt hallgatni nyelvészetből, Horváth Jánost irodalomból. Kevésbé érdemes volt Császár Elemért,³¹ helyette inkább Kereszturyt hallgattuk itt. Császár akkoriban középkori irodalmat tanított, vagy 16. századi irodalmat, Horváth János pedig középkort. Emlékszem, ezzel kezdte: „Irodalom nincs

²⁵ Conrad Ferdinand Meyer (1825–1898): svájci német költő, író. *Der Heilige* című regényét 1880-ban írta, magyar fordítása 1890-ben Péterfy Jenő munkájaként jelent meg *A szent* címmel.

²⁶ Gottfried Keller (1819–1890): svájci német költő és prózaíró. *Der grüne Heinrich* című önéletrajzi elemekkel átszőtt regényét 1854–55-ben írta, első magyar fordítása Ignotus tollából jelent meg 1909-ben.

²⁷ Otto Ludwig (1813–1865): német elbeszélő, drámaíró. *Zwischen Himmel und Erde* című 1856-os regényének részleteit 1903-tól a Magyar Géniuszt közölte folytatásokban Káldor György fordításában.

²⁸ Németh Gyula (1918–) 1936-tól kollégista magyar–német szakon. Szekszárdon született evangélikus lelkészcsaládban, a helyi Garay János reálgimnáziumban szerzett érettségét. Doktori szigorlatát 1941-ben tette le. 1937-ben két hétig Grazban, 1938 nyarán négy hétig Lipcsében tanult.

²⁹ J. Molnár János (1919–?) 1937-ben lett a Collegium magyar–német szakos tagja. A kisújszállási Horthy Miklós reálgimnáziumban érettségizett, paraszti családból származott.

³⁰ A beszélgetés a Történelem Műhely szobájában készült, tehát a nyugati szárny déli oldalán az oldallépcsőház melletti részre utal.

³¹ Császár Elemér (1874–1940): irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémikus.

írott szövegek nélkül.” Ezt az elméletet Thienemann Tivadar³² fejtette ki először az irodalomtörténet alapfogalmairól írt munkájában. Ez a *Minerva* Kiadónál jelent meg valamikor az 1930-as években, és Horváth János is ezt a felfogást tette magáévá. Persze vannak szóbeli gyökerei az irodalomnak: a népköltészet – arra visszakövetkeztethetünk, hogy milyen lehetett a magyarság költészete, de az maga nem az irodalom. A magyar irodalom viszont nincs a magyar nyelvhez kötve, hozzá tartozik a középkori magyarországi latin nyelvű irodalom is. Mert hát hova tartozna? Tehát nem a nyelv teszi az irodalmat magyarrá, hanem a szellemiség, a nemzeti tudat. Horváth állította irodalmunk kezdeteként Boldog Mórt, mint aki ott van Szent Imre mellett, és sugallja az első könyvet, István király *Intelmeit*. Szóval érdekes az is, hogy Horváth János református létére nagyon tisztelte a katolicizmust és a katolikus irodalmat.

A kollégista társakhoz kapcsolódóan: jártak-e külföldi ösztöndíjas diákok a Collegiumba ebben az időben?

Igen. Elsőéves koromban volt itt Lengyelországból Zbigniew Załęski.³³ Rá csak annyira emlékszem, hogy nagyon kétségbe volt esve, amikor a következő év szeptember elsején Hitler megindította a támadást Lengyelország ellen. Akkor mi is együttérzésünket fejeztük ki. Azt hiszem, a rokonai ott maradtak Lengyelországban. Hogy ő meddig maradt itt, azt nem tudom. Emlékszem, Szalai bácsi, az egyik portás csak úgy nevezte, hogy a Zaleski tanár úr, mert csak úgy betű szerint tudta elolvasni a nevét. Rajta kívül volt még német, görög és török ösztöndíjasunk. Most időrendben nem tudom hirtelen összeilleszteni. A görögök közül Grigoriosz Gülekas³⁴ járt ide. A török Tayip előadóként volt itt elsőéves koromban, aztán később jött az, aki jelentős nyelvész is lett, Mustafa Hasan Eren.³⁵ Én még tanítottam is őt görögre, mert doktorálni akart. Elsőéves korában még olyan balkáni szaga volt; itt kezdett mosakodni, aztán később kezdett európai képet mutatni. Végére jól megtanult magyarul. Én készítettem fel őt a görög

³² Thienemann Tivadar (1890–1985): irodalomtörténész, a pécsi egyetem tanára, a *Minerva* című pécsi szellemtörténeti folyóirat szerkesztője.

³³ Zbigniew Załęski lengyel vendégtanár. Nem maradt fenn iratanyaga a levéltárban.

³⁴ Gülekas Gergely (Gregor): 1940 decembere és 1942 között görög ösztöndíjas hallgató. Állatorvostan-hallgató volt, ennek ellenére a VKM a Collegiumban helyezte el.

³⁵ Mustafa Hasan Eren (Hassan Musstafa Nuriev): török nyelvész, később az ankarai egyetem professzora. 1938 szeptemberétől 1942 nyaráig mint bolgár ösztöndíjas lakott a Collegiumban. Tanulmányait a budapesti egyetemen Németh Gyula vezetésével fejezte be, doktorátusát is megszerezte. A Magyar Rádióban dolgozott ösztöndíja lejárta után, ezalatt 1944-ig a Collegiumban lakott.

érettségire. Azt a görögöt használtam fel, amit itt Balázs Jánosnál³⁶ tanultam. Egyébként a collegistáknak kötelező volt legalább kétévenként egy új idegen nyelvet is megtanulni a szaktárgyakon kívül. Magyar–német szakos létemre első két évben franciát tanultam, először Kenéz Ernőnél.³⁷ Az ő neve mennyire ismeretes?

Visszaemlékezésekből ismeretes a neve.³⁸

Hát őt bízta meg Szabó Miklós a könyvtár gondozásával. Ha valaki ki akart kölcsönözni nagyobb mennyiségű könyvet, akkor Kenéz Ernőnél kellett jelentkezni. Franciát tanított, és ezen a címen mint senior lakott bent, ahogy Országh László³⁹ angoltanárként maradt itt, Balázs János pedig mint görög tanár. Ők már túl voltak az ötödéven, de mint hatod-, hetedévesek itt maradhattak. Kenéz Ernőnél olvastunk regényrészletet Anatole France-tól, Mérimée-től novellákat, verseket pedig, azt hiszem, Hugótól. Másodéves koromban meg egy indiai tanította nekünk a franciát, aki angolt is, franciát is tanított: René Bonnerjea.⁴⁰ A beszédet őnála is megtanultuk. Akkor még ment nekem a francia. Később elfelejtettem, mert jobban belejöttem az oroszba.

A második két évben oroszot kellett tanulnia?

Nem, azt később tanultam, már nem kollégista koromban. Akkor csak az a kis cirill betűs ismeretem volt, amit Hadrovicstól kaptam.

Itt kezdett el franciául tanulni, a Collegiumban?

Nem. Amikor gimnáziumba jártam, akkor kezdték el az ógörög helyett az élő idegen nyelvet tanítani. Korábban, tehát '35 előtt a görög helyett lehetett görög-pótló irodalmat, görög-pótló művészetet tanulni. Aztán elkezdtek az idegen nyelvet mint választható nyelvet tanítani, így '35-ben a mi osztályunk kettészlott, a nagyobbik része franciát tanult, a kisebbik része görögöt. Volt egy

³⁶ Balázs János (eredetileg Badics János) (1914–1989): nyelvész, 1935-től kollégista magyar–görög–latin szakon. Pápán érettségizett, édesapja Nagyalásonyban volt tanító. 1938-ban Németországban, 1939-ben Olaszországban járt tanulmányúton. 1940–41-ben bentlakó senior, ezt követően a lipcsei egyetem magyar lektora.

³⁷ Kenéz (Knauz) Ernő (1912–1984): 1932-től kollégista magyar–francia szakon. a győri állami reálgimnáziumban érettségizett, a Collegium könyvtárosa volt.

³⁸ A beszélgetés készítői Kelevéz Ágnes interjúit olvasva, tanulmányozva készültek fel a beszélgetésre.

³⁹ Országh László (1907–1984): nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, szótáríró. 1927-től collegista, 1937-től a Collegium tanára.

⁴⁰ René Bonnerjea (1914–): nyelvész, műfordító. A Collegium indiai származású angoltanára, jelenleg Londonban él.

nagyon kedves franciatanárom, Gyurkovics Árpád.⁴¹ Ő vezetett be a francia nyelvbe. Öt órát hetenként franciát tanultunk, és a következő évben én még külön francia társalgásra is jelentkeztem. Akkor tanultam meg úgy franciául, hogy amikor Nürnbergbe Passauig hajóval mentünk, ott volt egy francia meg egy olasz hölgy is, azokkal elkezdtem franciául beszélgetni. Szóval megvolt a francia alapom. A következő két évben az angolt kezdtem el, először Országgh Lászlónál. De Országgh azt mondta, hogy nekem megvannak az alapjaim – ő akkor a kezdőket tanította itt csak angolra – itt összefolynak az emlékeim. Volt egy amerikai, Mister Masterman.

Aki meg is tanult magyarul, igaz?

Igen, igen. Akkor őnála tanultuk, olvastuk Charles Lamb⁴² *Shakespeare-meséit*. Meg Dickenstől is olvastuk – nem a legismertebb munkáját, hanem – a *Pickwick Clubot*. Kenéznel olvastunk előbb France-tól egy elbeszélést, a filozófiáról, akire ráomlottak a cédulakötegek. Ez megfelelő humorral saját pályánkra is célzott. Ötödéves koromban pedig az olaszt kezdtem el, azt pedig Szauder József⁴³ tanította.

Tehát a tanár úrnak mindig csak egy nyelvet kellett tanulnia a tanulmányain kívül.

Egyszerre egyet. De azért én három idegen nyelvbe belekóstoltam, úgy, hogy kettőt alaposabban ismerek. Sajnos az angolt nem tanultam meg eléggé, a franciát elfelejtettem. Én nem vagyok az a kitűnő nyelvészember, mint Kiefer Ferenc,⁴⁴ aki egyszerre tudott öt nyelven előadni.

A collegiumi mindennapokról szeretnék kérdezni: milyen gyakran járt haza, mennyire tudott elszakadni az otthoni környezettől, és milyenek voltak akkor egy collegista mindennapjai?

Hát karácsonykor, húsvétkor és a nagyszünetben mindenképp hazautaztam Szegedre. A szüleim ott voltak, a húgom is ott lakott, így hát minden évben egy nagy bőrönddel jöttem föl. A nagy bőröndöt föl kellett tenni a padlásra, a toronyszoba mellett. Most is megvan az a toronyszoba?

⁴¹ Később 1948 és 49 között, az államosításkor rövid időre a szegedi piarista gimnázium igazgatója lett.

⁴² Charles Lamb (1775–1834): angol író, költő, kritikus. Testvérével, Mary Ann Lamb-mel (1764–1847) közösen írta *Tales from Shakespeare* című, egyszerűsített nyelvezete miatt főként a fiatalok között sikeressé vált művét.

⁴³ Szauder József (1917–1975): nyelvész, irodalomtörténész, italianista, az MTA levelező tagja.

⁴⁴ Kiefer Ferenc (1931–): Széchenyi-díjas magyar nyelvész, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja.

Megvan, de be van zárva.

A kis bőrönddel mentem haza a kis szünetekre, de a nyári szünetre az egész holmit haza kellett vinni. Személypoggyászként adtam föl, nem kézben hoztam, és itt kitették, aztán kiürítettem, a holmikat kiraktam.

Elsőévesként mennyire volt nehéz egy teljesen új világba beilleszkedni?

Furcsa volt. Aztán, amikor hazamentem, elmondtam, hogy micsoda trágár szavakat és dolgokat hallottam, a szülei mondták, hogy engem eddig megkíméltek tőle, de hát az életben ez is van. A toronyszobáról még eszembe jut, hogy akkoriban volt ott egy csillagvizsgáló is, messzelátóval, és a kollégisták szerették ráirányítani a szomszéd lányiskolára, hogy a tornázó lányokat nézzék.

Meg tudta tartani a gimnázium alatt kialakult szabadidős tevékenységeket, például a zenélést?

Nekem a zenei tanulás olyan elfoglaltságot jelentett, hogy gyakorolnom kellett. Volt itt két zongora. A jó zongora az első emeleten a díszteremben volt. A második emeleten volt a társalgó. Az most is itt van?

Igen.

Alatta meg a díszterem, az most micsoda?

Az Irodalomtudományi Intézet olvasóterme.

Az akkor díszterem volt. Ott volt egy kitűnő zongora, amin megengedték, hogy gyakoroljak. De délután háromtól ötig csendben kellett lenni. Ebéd után lehetett zongorázni, meg közvetlenül vacsora előtt, vacsora után. De például a szomszéd szobában esti franciaórát tartottak, és Margócsy József⁴⁵ mint akkor kezdő franciás, panaszkodott is rám, hogy nem tudtak jól odafigyelni. De hát nekem az igazgató megengedte ezt a gyakorlást. Aztán, amikor összejöttünk Szöllősyvel, Lám Leóval, akkor többek közt elővettük például Schubert dalait. Lám Leó énekelt, és vagy én zongoráztam, vagy Szöllősy. Akkor ismerkedtem meg például Heine *Der Doppelgänger* című versével. A *képmás* címen fordították magyarra. Akkor éreztem meg azt is, hogy micsoda feszült levegőt tud Schubert néhány akkorddal teremteni. Lám Leó pedig nagyszerűen énekelt. Másodéves koromban jött még Vágó György⁴⁶ mint német–angol

⁴⁵ Margócsy József (1931–): irodalom- és helytörténész, főiskolai docens, 1937-től kollégista. Később Nyíregyházán élt és tanított, megszervezte a nyíregyházi Tanárképző Főiskolát.

⁴⁶ Vágó György (1921–2002): 1939-től 1942-ig német–angol szakos kollégista. Akkor súlyos fegyelmi vétség miatt elbocsátották, majd tanár lett az Érseki Katolikus Gimnáziumban, később a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban.

szakos. Ő is nagyon szerette a zenét. Békéscsabáról jött, és volt neki egy kedves évfolyamtársa, Bottyánfy Éva⁴⁷ – aki aztán később nyelvész lett, az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékén működött. Így együtt eljártunk az egyetemre, ott tartott előadást zenetörténetből Prahács Margit,⁴⁸ a Zeneakadémia akkori könyvtárosa, a 20. század zenéjéről.

Vágóval is zenéltünk, de azt hiszem, nem így. Inkább csak hallgatta a zenélésünket. Aztán volt egy Laub Emil nevű évfolyamtársam,⁴⁹ latin–görög szakos. Együtt tanultunk franciául. Hódmezővásárhelyről jött, és volt neki egy öreg kollégista tanára, Csépké Andor.⁵⁰ Ez a Csépké évfolyamtársa volt Horváth Jánosnak, Kodály Zoltánnak. Csépké a feleségével szokott muzsikálni, ő maga gondolkázott, a felesége hegedült, és kerestek egy zongoristát. Erre Laub Emil megkérdezte, hogy nem mennék-e el hozzájuk zongorázni? Itt laktak nem messze, a Fadrusz utcában. Elmentem oda, bemutatott nekik, és elkezdtünk muzsikálni. Először kezdtük Haydn zongorás trióit. Az öreg Csépké bácsi egy kicsit hamisan játszott, de azért a könnyű dolgokat jól eljátszotta, és jól le-
rögzítette a padlóba azt a hangszert, az Ilonka néni pedig jól, egy kicsit nyers hangon, de tisztán hegedült. Úgyhogy eljátszottuk Haydn trióit, aztán kezdtük Mozarttal, Beethovennel folytattuk, így jutottunk egyre magasabb fokra, de Schubert után már voltak olyan nehezebb szerzők, akikkel nem bírtunk. Nekem is nehéz volt, mert lapról olvasni nem ment olyan könnyen. Szóval ez is hozzátartozott a Collegium zenei életéhez; egyszer-kétszer eljöttek a Collegiumba is játszani. Egyébként Csépkékkel azért is jó volt ez a kapcsolat, mert amikor már megvolt a doktori értekezésem, és letelt az ötödik évem is, és nem lakhattam a Collegiumban, hozzájuk mentem albérletbe.

A tanár úr befejezte végül a Zeneakadémiát?

Végül nem fejeztem be. Harmadik év után láttam, hogy ez így nem megy. Rájöttem, hogy nem olyan biztosak a fogásaim, hogy jól megtanuljak orgonálni.

⁴⁷ Bottyánfy Éva (1921–2009): nyelvtörténész, az ELTE oktatója volt. Az ő fia a közszerepléseiről ismert Vágó István.

⁴⁸ Prahács Margit (1893–1974): zenetörténész és -esztéta. 1936-ban Baumgarten-jutalomban részesült, 1937-től a budapesti egyetem magántanára, itt collegium musicumot szervezett.

⁴⁹ Laub Emil (1920–1944 k.): Nagybecskerekén született, az Eötvös Collegiumba 1938-ban került görög–latin–magyar szakos hallgatóként. Collegiumi ajánlását a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Főgimnázium öt volt kollégista tanára: Csépké Andor, Karádi György, Tölcséry István, Bernáth Béla és Tálasi István szignálta. Érdeklődése a klasszika-archeológia irányába fordult, a második világháború utolsó éveiben ilyen jellegű kutatások miatt tartózkodott Bulgáriában, Szófiában, ahol feltehetően a beérkező szovjet csapatok kivégezték.

⁵⁰ Csépké Andor 1899-től volt kollégista.

Igaz, hogy vállaltam egy zenei tárgyú témát, *Karácsonyi énekek a magyar templomban* címen – Schwartz Elemérnél,⁵¹ aki német néprajzot tanított.

Ezt a tanulmánycímét éppen megtaláltuk.

Igen. Német nyelvészet és néprajz. Tehát ezt hozzá írtam szakdolgozatként és doktori értekezésként, de ugyanakkor már érdekelt a nyelvészet is. Mondtam azt, hogy mi volt a szakdolgozatom nyelvészetből? Legrégibb nyelvemlékeink mondattana – ezt Pais Dezsőhöz írtam. És az a téma is érdekelt. Végül is három tárgyból doktoráltam, az első volt a német néprajz. Ott néprajzi dolgokkal kellett foglalkozni, vallási néprajz és zenei néprajz voltak a témák. A német népdalról is szó volt, aztán az, hogy Zersingen – nem tudom, tudnak-e németül valamelyest – azt jelenti, hogy egy adott témát „széténekelni”, tehát mindenféle változatok jelentkeznek. Terjed, de ugyanakkor változik is ez a téma. Magyarból Pais Dezsőnél vizsgáztam; legrégibb nyelvemlékeink közül a szórványemlékeket az Ómagyar olvasókönyv alapján végigelemeztem az én mondattani szempontjaim szerint, amit már megtermékenyített Brassai Sámuel⁵² elmélete, és eljutottam a Jókai-kódexig, azt már nem vállaltam. Odáig feldolgoztam, megvoltak cédulán az adatok. Esztétikát választottam hozzá, Brandenstein Bélát.⁵³ Brandenstein neve mennyire ismerős? Nem az? Akkoriban két filozófia szakos tanár volt az egyetemen, Kornis Gyula⁵⁴ és Brandenstein Béla. Kornis Gyula papi ember volt, piarista, Brandenstein Béla is katolikus gondolkodású volt, de egy egészen önálló elméletet szerkesztett, az volt az ő esztétikai munkájának címe, hogy *Művészetfilozófia*. A dualisztikus kettő helyett mindig hármat állapított meg. Tehát tartalom és forma, ez végig filozófiai, ismeretelméleti kettősség. Ő azt mondta: tartalom, forma és alakulat. Ezt a hármat vezette végig az esztétikán is. Voltak furcsa kitételei is, például ilyen alapon fogalmat alkotott arra, hogy milyen az igazi tragédia. A *Bánk bánt* igazi tragédiának tekintette, vagy némelyik Shakespeare-tragédiát. De nem tekintette tragédiának a francia tragédiát, például Racine-t. Nála vizsgáztam, és azt mondta, hogy tanulmányozzam át négy szerző esztétikai nézeteit. Platónt, Schopenhauert – na, ki volt az az olasz szerző, aki azonosította a nyelvet és a művészetet, Benedetto Croce –, és negyediknek Sík Sándort választottam. Sík Sándor akkor jelentette meg az esztétikáját.

⁵¹ Schwartz Elemér (1890–1962): cisztercita atya, egyetemi tanár, nyelvész, néprajzkutató, a Német Nyelvtudományi Intézet alapítója.

⁵² Brassai Sámuel (1800–1897): erdélyi polihisztor, az MTA tagja.

⁵³ Brandenstein Béla (1901–1987): ideárealista filozófus, a budapesti, majd a saarbrückeni egyetem tanára, akadémikus.

⁵⁴ Kornis Gyula (1885–1958): piarista szerzetes, filozófus, egyetemi tanár, kultúrpolitikus, az MTA tagja.

Tehát akkor abban az időben lehetett még beszélni erről.

Hogyne, hogyne. Sík Sándor jelentős esztétikai szakember is volt, az egyetemen tanított egészen 1948-ig.

Milyen szerepet játszott a könyvtár a kollégisták életében?

Nagyon fontos volt, már csak azért is, mert 10 órakor már a kapu be volt zárva, de a könyvtárban még lehetett dolgozni egy órát. 11 és 12 közt az ember már készülődött a lefekvésre, de 10 és 11 közt lehetett a könyvtárban tanulmányozni dolgokat. Én a saját külön olvasmányaimat ilyenkor olvastam, például a *Divina Commediát*, Babits fordításában. Minden este elolvastam egy éneket, de magyarázattal, mert nem könnyű.

A tanár úr említette, hogy a Keresztury-szemináriumon foglalkoztak Babitscsal és fordításaival is. Ez is sorra került?

Már nem emlékszem, hogy ezt ki ismertette. Nekem jutott a *Recitativ* és *A nyugtalanság völgye* meg Babits kisebb műfordításai. A könyvtárnak egyébként az volt a beosztása, hogy volt a nagyterem, a nagykönyvtár, az most is együtt van, nem?

Igen.

Volt egy külön könyvtárrész, minden nyelvészkönyv abban a sarokban volt. A hátsó lépcső melletti sarokszobában volt a szlavisztikai könyvtár, de mellette ott volt a Svenska Akademiens Ordbok, tehát a Svéd Akadémiai Szótár, óriási vastag kötetek. Akkor még nem volt magyar akadémiai nagyszótár, csak Hadrovics beszélt róla. Mostanában kezd megjelenni az akadémiai nagyszótár. Dolgozunk a harmadik kötetén. Ez egy évszázados mulasztása és adóssága a magyar nyelvészetnek. Hadrovics beszélt már arról, hogy dolgoznak sokan, cédulákat rendeznek, meg ellenőriznek, de hogy nincs még igazi gazdája az akadémiai nagyszótárnak.

Hogyan kellett ebben az időben a bentlakásért fizetni a kollégistáknak?

Nem is tudom, talán havonként kellett fizetni. A gazdasági dolgokat Tomasz Jenő kezelte.

Voltak kedvezményesebb vagy féláras helyek?

Igen, erről jut eszembe, hogy első évben még mindenki egész díjat fizetett, és akkor a tanulmányi eredmény alapján lehetett fél- vagy pedig teljesen ingyenes. Ingyenes az volt, aki szegényebb is volt, és nagyon jó eredményt mutatott fel. Szóval voltak ilyen kedvezmények, de most ezeknek a részleteire már nem emlékszem.

A tanár úr kollégista éveiben kapott ösztöndíjakat vagy külföldi utazási lehetőségeket?

Igen, másodéves koromban a camburgi nyári egyetem, az volt az első ilyen ösztöndíj. A következő évben, azaz '40-ben nem itt kaptam ösztöndíjat, hanem az esztergomi nyári egyetemre. Ez egy katolikus nyári egyetem volt, ahol megismerkedtem olyan kiváló előadókkal, mint a jogász Nizsalovszky Endre⁵⁵ vagy Kovrig Béla,⁵⁶ de ott tartott kis megbeszélést Szekfű Gyula⁵⁷ Kovács Imrével.⁵⁸ Kovács Imre nevét nem ismerik? Forradalmár jellegű, tehát szocialista gondolkodású ember volt, azt hiszem, később a kisgazdapártnak volt egyik jelentősebb embere.

Hogyan szűrődött be a politika és a világháború a diákéletbe? Milyen élmény volt a háborús években Németországban járni?

Hadd szóljak előbb az itteni politikai viszonyokról. Általában politikai tüntetéseken a Collegium nem vett részt. Az egyetemen volt például zsidóverés. Utcára vonultak azért, hogy zsidókat verjenek. Collegista ilyesmit nem tett meg. Ellenben volt egy tüntetés Imrédy Béla mellett 1939-ben, amikor már Szálasiék mozogtak. A Collegium Szálasiival szemben Imrédyt pártolta, aki mégis egy normálisabb gondolkodású, keresztény ember volt. Tehát akkor a collegisták is felvonultak. Hogy aztán Imrédy később végül mennyire jobbra tolódott, talán azért volt, mert a két ellenség közül jobban tartott a Szovjetuniótól, mint Hitlertől. Túl hamar ítélték fölötte, és kivégezték, pedig nem érdemelte volna meg. Egyébként korábban Imrédy volt a Nemzeti Bank elnöke. Amikor az eucharisztikus kongresszust szervezték Budapesten 1938-ban, akkor még a Nemzeti Bank elnöke volt, később ő váltotta fel Darányi miniszterelnökségét. Ő volt a miniszterelnök a háború kitörésekor. 1939-ben Camburgban persze tartottak előadást a nemzetiszocialista eszméről, és jellemző volt az, hogy az ifjúság minden reggel tornával kezdte a napot. Azt mondtam, hogy ott a különböző nemzetiségűektől dalokat tanultunk, de más hasznos dolgokról is szó volt. Nem ismerték eléggé a magyar népdalt. A Haiduckengeschichte, tehát a hajdúörténet elterjedt a délszláv irodalomban, népköltészetben is, ilyenekről meséltek. De nem tudtak a *hajdú* szó magyar eredetéről. Különböző nemzetek beszéltek a maguk dolgairól, közben a német csoportvezető vagy kérdezett tovább, vagy hozzátett valamit. De nagyon hallgattak abban az időben a lengyelekről, mert akkor már titokban készült a támadás ellenük. Nekem volt egy nagybátyám, aki

⁵⁵ Nizsalovszky Endre (1894–1976): jogtudós, az MTA tagja.

⁵⁶ Kovrig Béla (1900–1962): politikus, egyetemi tanár, szociológus.

⁵⁷ Szekfű Gyula (1883–1955): történész, egyetemi tanár, az MTA tagja, Eötvös collegista volt 1900 és 1904 között.

⁵⁸ Kovács Imre (1913–1980): politikus, a Nemzeti Parasztpárt politikus elnökhelyettese, 1947-ben Svájcba emigrált.

már akkor rendszeresen hallgatta a londoni rádiót, és mondta, hogy figyeljem meg, hogy a németek a lengyelek ellen készülnek. Ezt egy beszélgetés során valamelyik kis német vendéglőben megemlítettem asztaltársaimnak, és erre egy SA feliratú egyenruhás odalépett hozzánk: kik terjesztették ezt? Bizonyára a zsidók terjesztették! Meggondoltam, jobb lesz hallgatni politikai dolgokról.

Ha jól tudom, tanár úr '42-ben járt még Münchenben.

42-ben, igen, akkor kiegészítettem a doktori értekezésemet. Akkor készültem a német karácsonyi dallamokkal. Megnéztem hozzá német énekeskönyveket, hogy ne csak a magyar népénekekkel legyen tisztában, hanem a német egyházi énekeskönyveket is áttanulmányozzam. Meg német népzenei felvételeket. Volt egy könyv, *Das europäische Volkslied* Danckerttől. Áttanulmányoztam, és azt az érdekes felfedezést tettem, hogy Észak-Németországban vannak a magyar pentaton dallamokhoz hasonló dallamok. Németország nemcsak abból áll, amit hivatalosan ismernek, hanem vannak eldugott részei, sajátos belső fejlődéssel. Ez volt az egyik téma, a másik pedig, hogy körülnéztem könyvesboltokban. Az Eötvös Collegiumban a 20. század irodalmát tanultuk Pukánszky-nál. Először Stefan George⁵⁹ költészetével foglalkoztunk, majd Rainer Maria Rilke⁶⁰ költészetével, utána pedig George egyik pályatársával, aki kezdetben Georgéhoz csatlakozott, majd sok ellenkezés után önálló úton járt; többek közt a *Jedermann*t írta (a salzburgi előadásokat azóta is sokszor ismétlik); a tipikusan bécsi Hugo von Hofmannsthal. Aztán néhány újabb nemzetiszocialista író is ismertetett, és azokról is be kellett számolni. Szóval George nekem annyira érdekes volt, és annyira fölhívta rá a figyelmemet, hogy elkezdtem George-verseket fordítani. És szereztem is két George-kötetet Münchenből.

Tehát a körülnézés ezt jelentette.

Igen. És nemcsak azt találtam, hanem egy francia nyelvű könyvet is Liszt Ferentől, *Des bohémiens et de leur musique en Hongrie*. Ezt pedig Antos Kálmánnak⁶¹ hoztam, szegedi volt zeneelmélet-tanáromnak, aki nagy Liszt-rajongó volt, Liszt-kutatással foglalkozott, és nagyon örült ennek az eredeti könyvnek. Akkor Münchenben Szövérfy Józseffel⁶² voltam. Német–latin szakos volt, Schwartz szemináriumán vett részt, írt Szent Kristóf legendájáról egy disszertációt, és még ezt a disszertációt akarta ott befejezni; szerzett akkor

⁵⁹ Stefan George (1868–1933): a modern német líra úttörő költője.

⁶⁰ Rainer Maria Rilke (1875–1926): osztrák impresszionista költő.

⁶¹ Antos Kálmán (1902–1985): zeneszerző, egyházkarnagy, orgonista, zenepedagógus.

⁶² Szövérfy József (1920–2001) Kolozsvárott született, 1939-től kollégista latin–német szakon. Árvaságra jutott, a Horthy Miklós út (ma Bartók Béla út) 35. alatt lakó Benes Miklós ügyvéd volt a mostohaapja. Csak fél évig lakott bent a Collegiumban.

szállást is, viszonylag olcsót, mert az első, amelyben csak pár napig laktunk, elég drága volt. Ahogyan az egyetemi könyvtárhoz kellett menni, volt ott egy nagy horogkeresztes zászló, és előtte díszőrség. És aki ott elment, annak karlendítéssel kellett köszönnie. A fiatalság nagy része megkerülte ezt, inkább kerülőúton ment az egyetemre.

Mi volt a diákok véleménye a politikai helyzetről? Szabadon elmondhatták?

Itt, a Collegiumban általában szabadon vitatkoztunk. Egy kollégista volt, aki aztán mégis belement a náci propagandába, egy Weisz József⁶³ nevű, sváb származású filosz, azt hiszem, egy évvel fölöttem. És Häckel, aki ugyan karintiai osztrák volt, de nagyon rokonszenvezett a horogkeresztes mozgalommal, és ő is belement a hitlerizmusba. Később aztán persze nem is jött vissza a Collegiumba. Nem is jött vissza erre a területre. Ausztria nyugati részét nem szállták meg a szovjetek, csak a keleti részt. Tehát Alsó-Ausztriát, Stájerországot és hát persze Bécset és Burgenlandot. Ez is egy politikai vetülete volt a collegiumi életnek.

Még a Collegium mindennapjairól: a tanulmányokat és a megfeszített munkát hogy vezették le a diákok? Voltak-e botrányosabb duhajkodások?

Hát csak a gólyalehúzások idején. Akkor néha nagyon-nagyon.

Egyébként sportolási lehetőségük volt?

Hát volt rendszeresen tornaóra. Bácsalmási Péter⁶⁴ tartotta a tornát. Ez most is tornaterem, ami ott van? Van kosárlabdaállvány, ugye?

Igen. Kötelező volt a tornaóra?

Igen. Akkor még '39-től kezdve külön volt leventekiképzés is. A leventeoktató olyan dolgokat kívánt meg, ami már nekünk nem nagyon tetszett. Például mondott valamit a háborúról – mert akkor már a totális háborúnak az elméletét kellett tanulni –, hogy tudok-e gyorsítani. Hát levegőben, állva nem tudok gyorsítani, ahhoz asztal kell, de ehhez nem értettem. De általában a bölcsészeket nagyon szidta, hogy azokat nem lehet igazán mozgósítani.

⁶³ Weisz József (1917–?) 1937-től kollégista magyar–francia szakon. Mosonszolonkon született, a kőszegi bencés gimnáziumban érettségizett. 1939 nyarán mint cserediák Németországban tanult.

⁶⁴ Bácsalmási Péter (1908–1981): atléta, olimpikon, a magyar olimpiai válogatott vezetője Londonban, 1948-ban.

A tanár úr az egyetem elvégzése után az Érseki Katolikus Gimnáziumban helyezkedett el.

Igen. Az Érseki Katolikus Gimnázium arról nevezetes először is, hogy ott nevelkedett Keresztury Dezső. A 20-as évek elején érettségizett, és '28-ban már Németországban nagyon alapos német műveltséget is szerzett, és nagyszerűen ismerte az irodalmat.

Mikor már itt voltam a Collegiumban, az volt a szokás, hogy négyen-öten ültünk egy ebédlőasztalnál. Négyen voltunk a szobában, általában öten ültünk egy asztalnál, olykor váltakozott az asztaltársaság. Sokszor voltam együtt angol szakosokkal. Ekkor Országh László ült annak az angolos társaságnak az asztalfőjén. Az volt a szokás, hogy asztali áldással kezdődött és végződött az étkezés. Az asztalfő az asztal fölé tartotta kinyújtott kezét, és így tettek a többiek is. Így lehetett megkezdeni az étkezést. Ugyanígy az asztalfő adott az étkezés végén jelt arra, hogy mehetünk. Szóval Országh László akkor együtt ebédelt Kéry Lászlóval,⁶⁵ Julow Viktorral⁶⁶ – ők voltak angol szakosok. Aztán a negyedik társ váltakozott. Én is hol itt ebédeltem, hol ott. Országh László '43-ban jelezte, hogy ő az Érseki Gimnáziumban angoltanár, de kinevezik rendes collegiumi tanárnak, és megüresedik a gimnáziumi állás. Ő német–angol szakos volt, én meg magyar–német szakos. Azt ajánlotta, hogy jelentkezsek a Rákóczi Kollégiumba és az Érseki Gimnáziumba azzal, hogy a németórákat átveszem majd tőle. Tehát én így kerültem az Érsekibe.

Ez az a gimnázium, amelyet ma Egyetemi Katolikus Gimnáziumnak hívnak?

Nem. Ez ma a Rákóczi Gimnázium. Teljes neve: II. Rákóczi Ferenc Gimnázium. (Az Egyetemi Gimnázium régebbi alapítású, Pázmány idejére megy vissza. Kitűnő tanára volt az egykori Eötvös-kollégista Szerdahelyi Andor.) Ennek az iskolának az eredete a 20. század elejével kapcsolatos, mégpedig Prohászka Ottokárnak a működésével, mert ő hozta létre azt a papi közösséget, amelyet úgy hívtak, hogy Regnum Marianum. Később ennek a keretében alakult meg a Szent Imre Kollégium Pesten, és Budán kettő: egy a főiskolások, egyetemisták, egy pedig a II. kerületi gimnázium részére. Addig a II. kerületnek nem volt gimnáziuma. Tehát a Keleti Károly utcában létrejött az Érseki Katolikus Gimnázium, és ilyen néven működött 1948-ig. '48-ban jött az iskolák államosítása. Még annyit elmondok, hogy ez egy kettős épület volt, jobb oldalon az Érseki Gimnázium, bal oldalon

⁶⁵ Kéry László (1920–1992): irodalomtörténész, színikritikus, műfordító, az irodalomtudományok kandidátusa, az MTA levelező tagja. 1938-tól kollégista. Egy ideig vezetőségi tagja volt a magyar Pen Clubnak.

⁶⁶ Julow Viktor (1919–1982): irodalomtörténész, műfordító, debreceni egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora. 1938-tól kollégista.

a Rákóczi Kollégium. Azért nevezték Rákóczi Kollégiumnak, mert akkor alakult meg, amikor Rákóczi hamvait hazahozták Törökországból Kassára.

Tanár úr tagja volt valamilyen ifjúsági mozgalomnak?

Én az Emericának⁶⁷ voltam a tagja. Schwartz Elemér révén kerültem oda. Nem nagyon szívelte a collegisták többsége az Emericánát. Nem sokan voltunk a Collegiumból. Bencédy lett egy ideig emericánás, meg még egy-két ember. Ezek úgynevezett bajtársi egyesületek voltak, nem tudom, erről hallottak-e? Az Emericana volt a katolikusok részéről; volt egy Turul Egyesület, az részben református jellegű lett, de inkább pogányság felé hajlott, és volt a Szent István Bajtársi Egyesület, az meg határozottan legitimista, tehát királypárti volt. Ezek diákszövetségek voltak. Mindegyiknek megvolt a maga sapkája.

Miért nem szívelték a tanár úrék egyesületét?

Zöld sapkája volt az Emericánának, és volt olyan kollegám, aki azt mondta, nem szívesen van együtt hamiskártyással, aki tökre zöldet tesz. A Collegium egyébként is annyira saját szervezet volt, hogy nem szívesen nézte az egyéb szervezeteket. De nekem az Emericana adott módot arra, hogy részt vegyek egy ellenállási mozgalomban. A német megszállás idején, de még inkább Szálasiék hatalomra jutása után kezdtek szervezni kisebb csoportokat, amelyek egymásról sem tudtak. Egy ilyen csoport volt a Kisegítő Karhatalmi Alakulat. Már '43-ban kezdődött a szervezése, Kiska volt a rövidítése. Ennek a szervezésében vett részt névtelenül – fedőkóddal – Szövérfy József is. Akkor már a nyilasok és a megszálló németek annyira mozgósították az ifjúságot, hogy egyenruha nélkül nem volt ajánlatos járni az utcán. Hát akkor csináltattam magamnak egy sapkát, mert nem lehetett már katonasapkát kapni. A sildes sapkát egy nap alatt elkészítették.

Akkor a keménykalapot le kellett vetni?

Az már akkor nem járta. Szövérfy telefonált december 17-én, hogy be kell vonulnunk. Kettőnknek, a tíz évvel idősebb Szögi Ferenc kollégámmal. Ez azt jelentette, hogy Szögivel eljöttünk ide, Szövérfyék itt laktak a Bartók Béla úton – akkor még Horthy Miklós útnak hívták –, a Bercsényi utcával szemben. Jelentkezésünk után ő elindított minket a Keleti pályaudvar felé. Azt hiszem, akkor még járt a villamos, azzal elmentünk innen a Ferenc József hídon át a Rákóczi út elejéig, onnan már gyalog kellett továbbmennünk. Így eljutottunk a Keleti pályaudvar mellett az Asztalos Sándor utcáig. Volt ott egy elhagyott

⁶⁷ Az Emericana 1921 és 1946 között működő katolikus egyetemi és főiskolai mozgalom volt. Alapítója Bitter Illés ciszterci szerzetes. 1946-ban Rajk László belügyminiszter feloszlatta.

garázs, kapuja nehezen zárt, és ott bent szalmazsákokon kellett aludni. Őrséget állítottunk. Egyre hidegebb lett. Bent azért volt valami fűtés, nagy farakás volt kint, arról kellett hozni a fát. De azért őrséget is kellett állni abban a borzasztó hidegben, aztán óránként váltottuk egymást. Azt kellett mondanunk, hogy mi most az oroszok ellen harcolunk. Voltak szervezkedő emberek, akik sok kapcsolattal rendelkeztek, és mikor észrevették, hogy az oroszok jönnek Kispest felől egyre közelebb Budapesthez, azt mondták, hogy most akkor az egész társaság fogja magát és bevonul a Belváros közepébe, a Bástya utcába. A Bástya utcában volt az Americana-székház. Oda telepedtünk be, a nagy E betű mögé. Akkor még kint volt az Americana-jelvény. Mi egy olyan alakulat voltunk, hogy vigyáztunk arra, hogy minket se a nyilasok, se más ne zavarjon. Tehát külön őrséget szerveztünk, hogy a Bástya utca sarkán álljon valaki, és ne engedjen oda senkit, és ugyanígy a másik sarkon is. És bent azzal töltöttük az időt, hogy vártunk. Két olyan ember is akadt köztünk, aki később nagy zenész lett. Az egyik Ujfalussy József,⁶⁸ aki később Zeneakadémia-igazgató volt, akadémiai alelnök is egy ideig; a másik pedig Vasadi Balogh Lajos.⁶⁹ Mind a ketten kitűnően zongoráztak, Vasadi Balogh a II. kerületben megalakította később a Wagner Richárd Társaságot. Egyébként ő vezényelte, azt hiszem, a Postás Zenekart. Volt ott egy zongora, kitűnően zongoráztak, már nem tudom, melyikük, eljátszotta *A mesterdalmokok* nyitányát zongorán – kapásból, emlékezetből –, a másikuk meg Bartóktól játszott valamit. Csudálatos dolgokat lehetett ott átélni.

Aztán még jobban közeledtek az oroszok Budán is, és akkor azt hiszem, december 29-én vagy 30-án ennek az alakulatnak a vezetője mindenkit egyenként magához hívott azzal, hogy most válasszon, hogy részt vesz-e partizánként az ellenállási mozgalomban, vagy kaphat nyílt parancsot, és szabadon mehet, ahova akar. Mi a nyílt parancsot választottuk. Szögi Ferenc nevű kollégámmal együtt, aki az Érseki Gimnáziumnak volt tanára. (Fia meg Szögi László, most az Egyetemi Könyvtárnak a vezetője.) Akkor Szögivel és még egy Wieland Farkas nevű egyénnel mentünk át a Ferenc József hídon Budára, Szögitől elbúcsúztunk, hogy ő majd megy Óbuda felé, mi meg mentünk a Szövérfy lakása, a 35-ös szám felé. De ez a Wieland Farkas túlságosan beszédes ember volt. Ott állt egy egyenruhás őr a sarkon, és Wieland megkérdezte tőle, hogy messze vannak-e még az oroszok. Erre az őr gyanút fogott, és bevitt minket egy nyilas őrszobába. Megvizsgáltak minket, hát volt nálunk fegyver, mert kellett pisztolyt szerezni; volt egyensapka is. Mondtuk, hát mi az oroszok ellen akarunk harcolni. Csak nagy nehezen sikerült

⁶⁸ Ujfalussy József (1920–2010): zeneörténész, zeneesztéta, az MTA tagja, egyetemi tanár a Liszt Ferenc Zeneakadémián, Kossuth- és Széchenyi-díjas.

⁶⁹ Vasadi Balogh Lajos (1921–2002): zeneszerző, karnagy és zenetanár.

elszabadulni, mert különben kivezettek volna bennünket a külső frontra. Aztán a Farkastól is elbúcsúztam; azt, hogy ő hova ment, nem tudom, de én a 35-ös számnál fölmentem az első emeletre, Szövérfyékhez. Ott töltöttem az ostrom egyik részét. Közben volt egy olyan nap, hogy meglátogattam az Eötvös Collegiumot, de már csak éjjel, az éj leple alatt, amikor nem nagyon láttak, mert a vasúti töltésen túl már orosz ágyúk álltak, és nappal lőttek, ha mozgást észleltek. Hát eljöttem ide, a Collegiumba; a pincében feküdt, vaságyakon, aki itt volt: kollégisták, tanárok, fejtől-lábtól aludtak. Hát lehet, hogy egy éjszakát akkor itt töltöttem, de hajnalban visszamentem. Ott laktam az első emeleten, mert az még messze volt az ötödik emelettől, tehát egy kisebb bombatámadás már az első emeletet nem éri el, viszont az óvóhelyre nem akartam lemenni, ott már zsúfoltság volt, és könnyen megtetvesedett az ember. Aztán mégiscsak az lett a folytatása, hogy kapott egy találatot a ház; nem az a rész, ahol mi voltunk, hanem csak a túlsó része, és akkor csak úgy tudtunk megmenekülni, amikor hallottam, hogy már jönnek a gépek, hogy egy vastag párnát tettem a fejem elé, és lebújtam a fotelba. Egy irtózatos csattanás – percekig nem mertem még kinézni alóla, mert tele volt porral, törmelékkel minden. Az üveg betört, de hát mi még épen maradtunk. De ott már tovább nem lakhattam. Szövérfy egyszer nagyon ügyesen megcsinálta azt, hogy hármunkat, tudniillik Máté Károly nyomdaigazgatónak a fia, Máté Lajos is velünk volt, kivezetett úgy, hogy „Heil Hitler!”-rel köszönve az ór szeme láttára fegyveres őrzőjáratot színlelve kimentünk, és...

Ez az ór a ház előtt állt?

Nemcsak a ház előtt, azt hiszem, bent az emeleten is volt egy ór, és a háznál is. Szóval átmentünk a ciszter gimnáziumnak a pincéjébe. Volt ott akkor négy ciszterci tanár. Azt hiszem, a nevük nem is egészen ismeretlen. Lovas Ambró,⁷⁰ ott volt Rajeczky Benjámint,⁷¹ ott volt Schilling Rogér,⁷² és ott volt még Horváth Richárd.⁷³ Egyikük elmondta, hogy itt van ugyan egy híradós alakulat, de tulajdonképpen azok sem harcolnak, csak ott bújnak. A tornaterem be volt rendezve páncélöklökkel és egyéb harci eszközökkel. Azt is igénybe vettük egyszer, Szövérfy szerzett még páncélöklöt is. Egy ideig úgy jártunk ki, hogy fegyverrel: jobb oldalon pisztolytáska, a kezemben páncélöklő, és mentünk, hogy vizet szerezzünk a szemben levő kútból, mert a vízvezeték már nem működött. Miután

⁷⁰ Lovas Ambró Antal (1902–1982): ciszterci szerzetes, matematikatanár és tankönyvíró, a budai ciszterci Szent Imre Gimnázium tanára.

⁷¹ Rajeczky Benjámint (1901–1989): ciszterci szerzetes, énektanár, zenetörténész, népzenekutató, az MTA főmunkatársa, posztumusz Kossuth-díjas.

⁷² Schilling Rogér (1901–1962): ciszterci szerzetes, egyetemi tanár, latin–német szakos.

⁷³ Horváth Richárd (1906–1980): ciszterci szerzetes. Később részt vett a békepapi mozgalomban.

Szövérfyék pincéjéből átköltöztem a gimnázium pincéjébe, ott csak úgy jutotunk vízhez, hogy föl kellett menni a félemeletre, és ott a portáslakásnak a konyhájában volt víz, de már például az alagsorban a vécét vödörrel kellett leönteni.

A háború után, mint volt Eötvös-kollégista, hogy tudott elhelyezkedni, és milyen hátrányok vagy előnyök származtak ebből? Milyen volt a szakmai élete ezután?

Visszamentem a Rákócziánumba 1945. február 12-én. Már tudtam akkor néhány szót oroszul, mert volt ott egy tanárunk, egy biológus-tanár, a Honti Jenő⁷⁴ – később aztán iskolaigazgató is lett –, akivel '44 novemberében elkezdtünk oroszul tanulni egy német nyelvű, Szentpétervárott megjelent orosz nyelvkönyvből. Úgyhogy néhány szót akkor már tudtam, és amikor bejöttek ide az első orosz alakulatok, én ott voltam a földszinten. És kérdezték, hogy nincsenek-e németek, én mondtam, hogy itt nincsenek németek, nincsenek katonák. Akkor azok elmentek, engem nem bántottak. A következő alkalommal, amikor jöttek oroszok, már megtapogattak, hogy nincs-e fegyver nálam – egy gyönyörű szép, hatszínű színes ceruzát meg kiloptak a zsebemből. Aztán később már kényszerítették arra, hogy menjünk néhányan, és toljuk tovább az ágyút. Az ágyútologatástól kicsit beszakadt a nagykabátom – prémes kabátom volt, jól fel voltam öltözve – elindultam gyalog Farkas Elemérrel, aki hadapród-őrmesterként a kis alakulat parancsnoka volt – civilben, úgy emlékszem, egyetemi hallgató, végzős mezőgazdász – végig a Villányi úton, végig ott a 61-es villamos nyomán, egészen a Széll Kálmán térig⁷⁵ – akkor még úgy hívták –, és lassan eljutottam a Keleti Károly utcáig. Az, hogy voltak ott halott emberek, lovak és így tovább, nem zavart, mert erős fagy volt. A látvánnyal szemben az ember akorra már közömbössé vált. Menni kellett, mert ott volt nekem mégiscsak egy szállásom, oda kellett mennem. Velem tartott az alakulatnak a vezetője, Farkas Elemér, ő is mentette az irháját. Szóval ott, a Keleti Károly utca és a Budai utca sarkánál, ahol most a Statisztikai Hivatal van, egy orosz őr megállít minket, hogy kik vagyunk. Mondtam, hogy nem voltunk katonák. Amikor ugyanis elhagytam a Villány úti pincét, a nagy szénhalomba bedobtam a megmaradt pisztolyt.

Ha azt megtalálták volna az oroszok, akkor...

Akkor már nem mondhattam volna azt, hogy nem vettem részt a háborúban. De a pisztolytáska mégis megmaradt. És bizony a Keleti Károly utca sarkánál

⁷⁴ Honti Jenő (1897–1958): tanár, az Érseki Katolikus Gimnázium és Általános Iskola igazgatója 1946 és 1948 között.

⁷⁵ A későbbi Moszkva tér.

ki kellett rakodni, és amikor az orosz észrevette, azt mondta: te katona voltál, itt a pisztolytáska. Szerencsére jól tudott németül, így németül meg tudtam magyarázni neki, hogy igen, szó volt arról, hogy bevonulok, és azért kaptam a pisztolytáskát, de végül is nem voltam katona. Annyit mondott: ha igazat mondasz, akkor mehetsz tovább, de ha nem, akkor a katonai táborba fogsz kerülni. A kollégámnak, Elemérnek is kibontották a táskáját, megnézték mindent, aztán a végén ez az orosz katona megengedte, hogy visszarakodjunk. Csak a borotvakészülékünket cseréltük fel egymással látatlanban, semmi mást. Sikerült mindent visszaraknunk, és hazaérkeztem a Rákóczi Kollégiumba, ahol az akkori paptanárok azzal voltak elfoglalva, persze civilbe öltözve, hogy lapátolták a havat, és törték fel a jeget az utcán.

Hogyan volt lehetséges, hogy a tanár úr folyamatosan publikálhatott az elmúlt 50 évben?

Várjunk csak. Hát volt, aki úgy tekintett rám az iskolák államosításakor, hogy hiába volt Eötvös-kollégista, azért mégiscsak reakciós; de ez már '48-ban történt. Hogy publikálni hogyan lehetett? Hát először is az első publikációim 1942–44-ben zenekritikák voltak a Pester Lloydban. Ezt Bartha Dénesnek⁷⁶ köszönhetem, akinek az óráira jártam az egyetemen, később a Zeneakadémián is. Bartha Dénes lakására is többször fölmentem, és tanítottam a fiát az Érsekiben, neki magyart tanítottam. Tehát megvolt ez a lehetőség a Pester Lloydnál, aztán később Pais Dezsővel tartottam a kapcsolatot, és mihelyt lehetett, bejártam az egyetemre – akkor még a Múzeum körút C épületében volt a Magyar Nyelvészeti Tanszék –, és látogattam a tanszéki könyvtárt. Pais Dezső ajánlotta, hogy hát ha engem érdekel a nyelvészet, menjek el a Kruzsokba. A Kruzsok a magyar nyelvészeknek a köre volt, Szinnyei József alapította a finnugristák számára, mert finnugor nyelvészetet orosz tudás nélkül nem lehetett művelni. Tehát akik a finnugor nyelvekkel foglalkoztak, azoknak már a harmincas években, sőt régebben is meg kellett tanulniuk oroszul. Ezért kapta ez az asztaltársaság a Kruzsok nevet. Szinnyei halála után a Kruzsok szellemi vezetője Pais Dezső lett. Az ő révén tartottam aztán előadást a Magyar Nyelvtudományi Társaságban. Akkor ő megengedte, hogy a *Magyar Nyelvben* közöljem azt, amit elmondtam, de ugyanakkor kritikával is nézte – megvannak a javításai, ceruzás jegyzetei az én géppel írt kézirataimról. Hogy kik jártak a Kruzsokba? Hát Pais Dezső mellett ott volt Eckhardt Sándor,⁷⁷

⁷⁶ Bartha Dénes (1908–1993): zenetörténész, a Zeneakadémia tanára, a zenetudományi tanszak megalapítója, az MTA levelező tagja.

⁷⁷ Eckhardt Sándor (1890–1969): irodalomtörténész, nyelvész, szótáríró, egyetemi tanár, az MTA tagja, az irodalomtudományok doktora.

a kevésbé idősök közül Bárczi Géza, Kniezsa,⁷⁸ meg a fiatalabbak: Tamás Lajos,⁷⁹ később Gáldi László,⁸⁰ Ligeti Lajos. A rangidős inkább Eckhardt volt. Ott, fehér asztal mellett – kis borozás is volt, meg néha együtt vacsoráztunk – aztán születtek olyan gondolatok, mint az *Etudes Slaves et Roumaines* folyóiratnak az elindítása. A Kruzsokban az évfolyamtársaim közül Deme László vett részt, és alkalmilag mások is. Deme szóvá tette, hogy micsoda csalásokat követtek el 1947-ben a képviselőválasztáskor a kommunisták. Mivel ez lelepleződött, a párt figyelmeztetése nyomán ki kellett őt zárni a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányából. Majd 1957-ben Szabó Dénest is meg kellett fosztani választmányi tagságától, politikai nyomásra.

Tehát Pais Dezső révén tudott publikálni?

Igen. 1952-ben egy nagyon jó orosz játékot szerveztem általános iskolásokkal, és jó káderjelentést adott rólam a tanulmányi felügyelő, úgyhogy akkor nyugodtan átmehettem a Nyelvtudományi Intézetbe, Németh Gyulának és Pais Dezsőnek a szorgalmazására, hogy vegyek részt a szótári munkában. Akkor kerültem a szótárszerkesztéshez, Országh László keze alá, és ott dolgoztam, amíg meg nem jelent az értelmező szótár hét kötete. A részleteket most már nem mondom el.

Végezetül: mit kapott útravalónak az Eötvös Collegiumtól, illetve mit köszönhet neki, hogyan emlékszik vissza a Collegiumra?

Vannak ugyan vegyes érzelmeim, de pozitív érzés sokkal több, mint ami rosszat mondhatok. Nagyon jó volt az a szabad szellem és a szabad társalgás értelmiségi kollégákkal. Kívánom, hogy ezt a szellemet próbálják felújítani. Jól mondta most az igazgató úr, hogy felújítani azt, amit érdemes, de nem kell mindent felújítani, ami nem szükséges. Ezt tudom én is ajánlani.

Köszönjük szépen a beszélgetést.

⁷⁸ Kniezsa István (1898–1965): Kossuth-díjas nyelvtörténész, szlavista, az MTA rendes tagja.

⁷⁹ Tamás Lajos (1901–1984): nyelvész, a balkáni filológia művelője, a MTA tagja, egyetemi éveit Eötvös collegista volt Tremel Lajos néven 1922-től.

⁸⁰ Gáldi László (1910–1974): magyar nyelvész, irodalomtörténész, romanista, műfordító, szótárszerkesztő.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
<i>Laudationes Hungarorum</i>	57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück“. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.“

Interkulturalität in Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia